

ምዕራፍ ኣርባዕተ ፍትሓውነት

ዕላማታት ትምህርቲ እዚ ምዕራፍ:-

ኣብዚ ምዕራፍ ዘሎ ትምህርቲ ተምሂርኩም ምስ ፈፀምኩም:-

- ኣሰራርሓታት ምጉናይ ምውጋድ ከምዝግብኡም ትግንዘቡ።
- ምጉዳል ፍትሒ ዘስዕቦም ፀገማት ትፈልጡ።
- ኣሰራርሓ ኣካላት ፍትሒ ትርድኡ።
- ኩሉ ዜጋ ፍትሓዊ ብዝኾነ ኩነታት ተጠቓሚ ማሕበራዊ ግልጋሎት ክኾን ከምዘለዎ ትግንዘቡ።
- ብደረጃ ሃገር ረብሓ ግብሪ ትፈልጡ።

4.1. ኣድላዊነት

4.1.1. ኣድላዊ ኣሰራርሓታት ክወገዱ ዝኽእሉሎም መንገድታት

- ኣብ ዝተፈላለዩ ክባቢታት ዝፍፁሙ ኣድላዊ ኣሰራርሓታት ከመይ ምክልኻል ይከኣል?

ጎልጎል ኣይናለም ንመን?

ካብ ቀረባ እዋናት ንነዘ ነበርቲ ጎልጎል ኣይናለም ኣብ ክባቢኡም ብዝተጣየሽ ትካል ተደራራቢ ፀገም እናበፀሐም እዩ። ፀገሞም ንዝምልከቶም ኣካላት ፍትሒ እንተፍለጡ'ውን መፍትሒ ምርካብስ ይትረፍ ቆላሕ ዝበሎም ኣካል'ውን የለን። ኣብቶም ነበርቲ ዝበፀሐ ፀገም ቀንዲ ምኽንያት መሰረት ህይወት መነባብሮኦም ዝኾነ ጎልጎል ኣይናለም ኣብ ኢድ ውልቀሰብ ምእታወ እዩ። ጎልጎል ኣይናለም ዱርቋ ዝፀደለ፣ ዝስተ ማይ ዝቐደሐለ፣ ፍሪያት ተኽለ ብብዓመቲ ዝእከበሉ ልሙዕ ቦታ እዩ።

እቶም ነበርቲ ሕጋዊ ብዝኾነ መንገዲ ተወዲቦም ንምልማዕ ዘቐርቡዎ ተደጋጋሚ ሕቶ መልሲ ከይረኽቡ ደንብን መምርሕን ብምጥሓስን ብምጉናይን በቲ ውልቀሰብ ምሕፃሩ ንብዙሓት ኣሕዚኑ እዩ። “ኣብ ልዕሊ ድኽነተን ምራኽን

ይሞተን” ከምዝበሃል ነዞም ነበርቲ ኣዚዩ ዘቐጠፀ ጉዳይ ቐስ ብቐስ ካብ መንበሪኦም ንምውፃእ ንምፍንቓል ኣብ ልዕሊኦም ውዲት ይፍፀም ከምዘሎ ምፍላጦም እዩ። «ኣነ ንሃገርን ህዝብን እንትብል እዩ ገንዘብ ዘፍስስ ዘለኹ፣ ስለዚ ማንም ክዛረበኒ የብሉን» ዝብሉ በዓል ሃብቲ ምስቲ ከባቢ ኣካላት ፍትሒ ብጥቕማጥቕሚ ከምዝተኣሳሰሩ ይዝረብ እዩ።

መልመዲ 1

እቲ ፀገም ንምውጋድ ብዝተወሰኑ ነበርቲ ዝቐረቡ ኣማራጫታት ተመልኪትኩም ትሕት ኢሎም ንዝተዘርዘሩ ሕቶታት መልሲ ሃቡ።

ኣይተ ገብሩ፡-

«ንሕና ፀገምና ኣብ ከባቢና ንዝርከቡ ኣካላት ፍትሒ እንተቐረብና’ውን መፍትሒ ክንረክብ ኣይክኣልናን። ንቐድሚት’ውን እቲ ጉዳይ ንላዕለዎት ኣካላት ፍትሒ እንተነመልከት’ውን ዝተፈለየ ውሳኔ እንረክብ ኣይመሰለናን። ትርፉ ከንቱ ልፍዓትን ምንግልታዕን እዩ። ንሱ ከምዝበደለና ንሕናውን ንበቀሎ። ኣብ ባዕሉ ኮነ ኣብ ንብረቱ ድማ ጥቕዓት ንፈፅም። እንተገደደ ምእሳር እዩ።»

ኣይተ ሃፍቲ፡-

«ከምኡ ኣይኮነን እቲ ዝሕሽ ገንዘብ ኣዋጊዕና ንላዕለዎይ ኣካል ጉቦ ምሃብዩ። ነዚ ዘመዓራርየልና ድማ ንድለ። እዚ ምግባር እንተዘይክኢልና ዓሪፍና ኮፍ ምባልን ንዝመፅእ ምፅባይን ይሕሽ።»

ወ/ሮ ብርሃን፡-

ንግዚኡ እንተዘይተሳኸፀልና’ውን እቲ ፀገምና ንዝተፈላለዩ ኣካላት ፍትሒ እናፍለጥና ኢና። ሀዚ’ውን እንተኾነ ተስፋ ከይቆረፅና እቲ ፀገም ንላዕለዎት ኣካላት ፍትሒ ክነፍልጥ ኣለና። ነዚ እነጥፍኦ ገንዘብ፣ ጉልበትን ግዘን ኸጣዕስና ኣይግባእን። እዚ እንተዘይ ገይርና ግና ፅባሕ ኣባና ኮነ ኣብ ካልኦት ካብዚ ዝኸፍኦ በደል ክበፅሕ እዩ።

አይተ ሓለፎም:-

«ደሓን! እናበፅሐና ዘሎ ፀገም እቲ በዓል ሃፍቲ ብግልፂ ክርደአልና ንግበር። ሓደ ግዘ ተአኻኻብና ንምዝርራብ ንፈትን፤ መቸም ሕሊና ኣለዎ አይ። ካብዚ ንደሓር ብውልቂ ኮነ ብጉጅለ ብዛዕባ እንወስዶ ስጉምቲ ክንውስን ኢና።»

አብ ላዕሊ ካብ ዝሰፈሩ ኣማራ-ዕታታት:-

1. ትኸክለኛ መንገዲ እዩ እትብሉዎ ኣየንኡ ይመስለኩም? ምኽንያታትኩም ግለፁ።
2. ትኸክል ዘይኮኑ ኣማራ-ዕታታትኻ? ንምንታይ ትኸክል ከምዘይኮኑ መብርሂ ሃቡ።
3. ኣየንኡም ኣማራ-ዕታታት ንሰላም፣ ንፍትሒ፣ ንሃፍትን ረብሓ ኣለዎም? ከመይ?

አብ ሕብረተሰብ ዝፍፀሙ ኣድላዊ ኣሰራርሓታት ንምክልኻል ዜጋታት ልዑል ሓላፍነት ኣለዎም። በዚ መዳይ ሓለፍቲ ስራሕ፣ ሰራሕተኛታትን እቲ ሕብረተሰብ ብኣፈሻን ክዋዕኡዎም ካብ መንጎ ዝግብኡ ሓላፍነታት ውሽጢ እዞም ዝስዕቡ ተጠቀስቲ እዮም።

ሓላፍነታት ሓለፍቲ ስራሕን ሰራሕተኛታትን

- **ብሕጊ ጥራሕ ምስራሕ:-** ሰብ ስልጣናትን ሰራሕተኛታትን መንግስቲ ሕጊ ዘኸብሩን ንሕጊ ዝግዝኡን ምኃን ኣለዎም። ዝተወሃቦም ስልጣን ንግልጋሎት ስርሖም ከውዕሉ ኣለዎም እምበር ካብ ደረት ስልጣኖም ወፃኢ ክጥቀሙ ኣይግብኡምን። ናይዚ ዓይነት ፍፃመታት ቀንዲ መበገሲታት ኣድላዊ ኣሰራርሓታት እዮም። ስለዚ ሓላፍነቶም እንትፍፅሙ ንሕግታት፣ ደንብታትን መምርሕታትን መሰረት ብዝገበረ መልክዑ ምኃን ኣለዎም። ካብዚ ብተወሳኺ ሰራሕተኛን ሓላፊ ሰራሕን ሕጊ እንትጠሓስ እናረአዩ ስቕኢሎም ክሓልፍዎ የብሎምን። ብዝተኸኣለ መጠን እቲ ፀገም ንዝምልከቶ ክፍሊ ከፍልጡ ኣለዎም።

- **ሰራሕ ብቕንዕናን ተአማንነትን ምፍፃም:-** መከላኸሊ ኣድላዊ ኣሰራርሓታት ካብ ዝኾኑ መንገድታት ቕንዕናን ተአማንነትን ብቐዳምነት ተጠቀስቲ እዮም። ቕንዕና ብፅኑዕ ቅዋም፣ ብሓቅነት፣ ትኽክለኛ ብዝኾኑ ተግባራት ይግለፅ። ብመሰረት ኣዚ ሰራሕተኛታት ምሉእ ሓይሎም ንሰራሕ ዘውዕሉ፣ ስርሐም ዝፈትው፣ ሓላፍቶም ብብቕዓትን ብፅፈትን ዝዋፅኡ ክኾኑ ይግባእ።
- **ንዜጋታት ብማዕረ ዓይኒ ምርኣይ:-** ምጉናይ ንምውጋድ ሰራሕተኛታት ተግባራዊ ክገብሩዎም ካብ ዝግብኡ መትከላት ሓደ ዜጋታት ብማዕረ ዓይኒ ምርኣይ እዩ። ንሰባት ብማዕረ ዓይኒ ምርኣይ ማለት ዘይምጉናይ ወይ ኣብ ሞንጎ ሰባት ፍልልይ ዘይምፍጣር ማለት እዩ።

መል መዲ 2

ንዝስዕቡ ሕቶታት መልሲ ሃቡ።

1. ሰራሕተኛታት መንግስቲ ነቲ ሕብረተሰብ ግቡእ ግልጋሎት ንምሃብ ክኸተሎዎም ይግብኡ ዝበሃሉ ዕቡቓት ባህርያት ዘርዝሩ።
2. ኣብ ከባቢኹም ኣብ ዝርከቡ ኣብያተ ዕዮ መንግስቲ ምስ ኣወሃህባ ግልጋሎት ብዝተተሓሓዘ ዝረኣዩ ፀገማት ንስድራኹም ሓቲትኩም ዘርዘርኩም ኣቕርቡ።

4.2. ምጉዳል ፍትሒ

4.2.1. ምጉዳል ፍትሓውነት ኣብ ህንፀት ስርዓት ዲሞክራሲን ልምዓትን ዝህልዎ ኣሉታዊ ዕዕንቶ

- ብደረጃ ሃገር ምጉዳል ፍትሓውነት ከስዕቡ ይኸእሉ እዮም እትብሉዎም ፀገማት ዘርዝሩ።

«ጎልጎል ኣይናለም ፍትሒ ኣዛቢዑ፣ ህዝቢ'ውን ተጎዲኡ»

ኣብ ጎልጎል ኣይናለም ዝተርኣዩ ምዝባዕ ፍትሒ ዝተፈላለዩ ማሕበራውን ፖለቲካውን ፀገማት ምስዓቡ ኣይተረፈን። ንኣብነት ዝኣክል፣ ካብቲ ዝተዓደለ

ሜዳ ዝወፀእ ፈሳስን ጨናን ኣብ ምዝባዕን ጥዕና ሕብረተሰብ፣ እንስሳት ዘቤት ጉድኣት ኣብ ምብፃሕን ይርከብ። ካብዚ ንላዕሊ ውፅኢት ፍርያት እንስሳትን ተኸልታትን ኣዝዮም ብምንካዮም መሰረት መነባብሮ ነበርቲ ተዛቢዑ እዩ።

ሕፀረት ፍርያት እንስሳትን ተኸልታትን ብምፍጣሩ ኣብ ምህርቲ ከባቢ ኣም ዓብዪ ናህሪ ዋጋ እናተርኣዩ ኣዩ። ካብዚ ዝነቐለ ኣብቲ ከባቢ ዝርከቡ ኣካላት ሕብረተሰብ ኣደዳ እቲ ፀገም እናኾነ እዮም። ብኣካላት ፍትሒ ዝስርሑ ዘለዉ ተግባራት ምጉናይ ንብዙሓት ኣሕዚኑ ኣዩ። ነበርቲ እቲ ከባቢ ኣብ ትካላት መንግስቲ ዘለዎም እምነት ኣዚዩ ነኪዩ እዩ። ከምቲ ቀደም ብትካላት መንግስቲ ዝመሓላለፉ መልእኽትታት ንምቕባል ኮነ ንምስማዕ ድሌት የብሎምን። ምኽባርን ተገዛእን ሕጊ ምኃን እናተዳኸመ እዩ። ሰላምን ፀጥታን ካብቲ ከባቢ ርሒቐ ይርከብ። ገለገሊኦም “ሕጊ ስለ ዘየሎ እንደልዩ ነገር ብጉልበት ክነኸብር ኢና” ክሳብ ምባል በፂሖም።

መል መዲ 3

ብመሰረት ኣብ ጎልሊ ዝቐረበ ምንባብ ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ኣብ ጎልሊ ኣይናለም ብዝተርኣዩ ኣድላዊ ኣሰራርሓት ምኽንያት ክፍጠሩ ይኸእሉ እዮም እትብሉዎም ምጣነ ሃፍታዊ፣ ፖለቲካውን ማሕበራውን ፀገማት ዘርዝሩ።
2. እቶም ነበርቲ ፀገሞም ንላዕለዎት ኣካላት ኣቕሪቦም መፍትሒ እንተ ዘይረኽቦም እንታይ እንታይ ክገብሩ ኣለዎም? እንታይ ዓይነት ጉድኣትኻ ክፍጠር ይኸእል?

ምጉዳል ፍትሒ እዞም ዝስዕቡ ፀገማት የስዕብ

ኣብ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት እምነት ምስኣን፡- ንሕብረተሰብ ዝጎድኡ መብዛሕትኦም ጥሕሰት ሕግን ኣድላዊ ኣሰራርሓታትን ኣብ ውሽጢ ትካላት መንግስቲ እዮም ዝፍጠሩ። ኣብዚኦም ዝፍጠሩ ኣድላዊ ኣሰራርሓታት ቀንዲ ዓንዲ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ንዝኸኑ ኣሰራርሓታት ፍትሓውነት፣ ልዕልነት

ሕግን ማዕርነትን የዳኸሙ እዮም። ብምኽንያት ኣድላዊ ኣሰራርሓታት ዝፍፀሙ ጥሕሰት መሰላት ዜጋታት ኣብ መንግስቶም እምነት ከይህልዎም ይገብሩ። ካብዚ ዝነቐለ ህዝቢ ኣብቲ ስርዓት ጥርጣረ ክህልዎ ብምግባር ኣብ ልዕሊ መንግስቲ ክለዓልን ዓመፅን ዕግርግርን ክሰፋሕፋሕ ምኽንያት ይኾነ።

ምጉዳል ፍትሒ ዜጋታት ኣብ ስራሕቲ ልምዓት ብነፃን ብማዕረን ናይ ምስታፍ መሰሎም ስለ ዝቐየር ኣብ ልምዓትን ምዕባልን ዘስዕቦ ጉድኣት ዝኸፍኦ እዩ።

ዜግነታዊ ግቡእኻ ንምፍፃም ድልዊ ዘይምኻን፡- ምድኻም ፍትሓዊ ስርዓት ንምግፋሕ ተግባራት ምጉናይ መንቀሊዮ። በዚ ዝተልዓለ ብዙሓት ሃገራት ናይ ኣብዝሓ ሕ/ሰብ እንተይኮነስ ናይ “ዝተመረፀ” ውሑዳት መንበሪ ጥራሕ ክምዝኸነት ተገይሩ ይውሰድ። እዚ ድማ ሰናይ ምምሕዳር ከይዓስል ይገብር። በዚ ዝተልዓለ ህዝብን ሃገርን ይጉዳእ።

መልመዲ 4

ስዒቦም ዘለዉ ሕቶታት መልሱ፡፡

1. ምጉዳል ፍትሓውነት የስዕቡዎም እዮም እትብሉዎም ፀገማት ዘርዝሩ።
2. ኣብ ከባቢኹም ካብ ዘለዉ ትካላት ዝለዓለ በደል ፍትሒ ይረኣዮ እዩ እትብልዎ ብምፍላይ ዘስዕቦም ፀገማት ሓብሩ። ንዞም ፀገማት መበገሲ ኣዮም እትብሉዎም ነጥብታት'ውን ዘርዝሩ።

4.3. አካላት ፍትሐ

4.3.1. አሰራርሐ አካላት ፍትሐ

ሰሌዳ 4.1 አብያተ ፍርድ አብ ምንጋስ ፍትሐ ልዑል ገደ የበርካቱ

- አሰራርሐ አካላት ፍትሐ ከመይ ክኾን ኣለዎ ትብሉ?

አብያተ ፍርድ ፍትሐዊ አሰራርሐ ናይ ምዕሳል ዓቢይ ሓላፍነትን ስልጣንን ኣለዎም። አብያተ ፍርድ ፍትሐዊ አሰራርሐታት አብ ምዕሳል ዝተወሃቦም ሓላፍነት ብብቕዓት ምፍፃም ዝኸእሉ እዞም ዝስዕቡ መሰረታዊ መትከላት እንትኸተሉ እዩ። ንሓቶም ውን ነፃነት ዳይነትን ካብ ዝኾነ ወገን ኢድ ኣታውነት ነፃ ምዃንን ዝብሉ እዮም።

ነፃነት ዳይነት አብያተ ፍርድ:- አብያተ ፍርድ ውሳኔ እንትህቡ ካብ ዝኾነ ይኹን ወገን ዕዕንቶ ነፃ ክኾኑ ይግባእ። አብ አሰራርሐ አብያተ ፍርድ ዝኾነ አካል ጣልቃ ክኣቱ የብሉን። ብኻልእ አዘራርባ ዳያኑ ካብ ሕጊ ወፃኢ ብኻልእ መንገዲ ክምርሑ የብሎምን። ስለዚ አብ ዝኾነ ከይዲ ኣወሃህባ ፍትሐ አብያተ ፍርድ ትካላዊ ነፃነቶም ዝተኸበረ ክኸውን ይግባእ። አብያተ ፍርድ እዚ ዘረጋግፅ አሰራርሐ ዳይነት እንተ ተኸቲሎም ፍትሐ እቲ ስርዓት ዝተደላደለ ይኸውን ማለት እዩ።

ኣወሃህባ ፍትሐ ካብ ወገናውነት ዝፀረየ ክኾን ኣለዎ:- አብያተ ፍርድ አብ ከይዲ ኣወሃህባ ፍትሐ አብ ሞንጎ ዜጋታት ኣፈላላይ ክርእዩ የብሎምን። ዝለዓለ በዓል ስልጣን ኮነ ተራ ዜጋ አብ ቅድሚ ሕጊ ማዕረ ስለዝኾኑ እዚ አሰራርሐ ተግባራዊ ክገብሩ ይግባእ። አብያተ ፍርድ ካብ ወገናውነት ፖለቲካ፣ ዓሌት፣ ቋንቋ፣ ሃይማኖት ምርሓቕ ኣለዎም። ውሳኔ እንትህቡ ውን ሕግን ደንብን

ከምኡ'ውን ሙያዊ ስነ ምግባርን መሰረት ገይሮም ክኸውን ኣለዎ።

በዚ መዳይ ሕገ-መንግስቲ ፌዴራል ዓንቀፅ /79-ነፃነት ዳይነት ብዝምልከት ብዝስዕብ መልክዑ የብርሃ። «ኣብ ፌዴራል ኮነ ኣብ ክልላት ስልጣን ዳይነት ናይ ኣብያተ ፍርዲ ጥራሕ እዩ። ኣብ ዝኾነ ብርኪ ዝርከብ ኣካል ዳይነት ካብ ዝኾነ መንግስታዊ ኣካል፣ ካብ ዝኾነ በዓል ስልጣን ኮነ ካብ ዝኾነ ካልእ ኣካል ዕዕንቶ ነፃ እዩ። ዳያኑ ተግባር ዳይነቶም ብምሉእ ነፃነት ይፍፀሙ ብዜካ ብሕጊ ብኻልእ ኣይምርሑን።»

መልመዲ 5

ኣብዞም ዝስዕቡ ኣሰራርሓታት ክልተ ኣብያተ ፍርዲ መሰረት ብምግባር ኣብ ታሕቲ ንዘለዉ ሕቶታት መልሲ ሃቡ።

ቤት ፍርዲ /ሀ/	ቤት ፍርዲ /ለ/
ቅድሚ ውሳኔ ካብ ዝተፈላለዩ ሙያተኛታት፣ ኣቦታት ሃይማኖት፣ ሓሳብ ይቕበል ኣድላዩ እንተኾይኑ ትእዛዝ ካብ ፖለቲካዊ መራሕቲ ይቕበል። ፍርዲ ዝወሃብ ብሕብረተሰብ ብዝተመረፀ ዝተወሰኑ ዳያኑ ጥራሕ እዩ። ዝተፈላለዩ ገበናት ብምክእኣል መፍትሒ ይህብ። ኬጋታት ንዝተውሃበ ውሳኔ ክቕበሉ ይግደዱ እዮም።	መምርሕን ደንብን ኣገናዚቡ ይሰርሕ። ብቲ ሙያ ብዝሰልጠኑ ዳያኑ ውሳኔ ይወሃብ። ኣሰራርሓታት ብመረዳእታን ምስክርን ይኸተል። ይግበኣንን ጥርግንን ይሰምዕ ብሕጊ ሃገር ገበን ተባሂሎም ዝተሓገጉ ተግባራት ብገበንቶም መዚኑ ውሳኔ ይህብ። ኣብ ትሕቲ ቁፅፅር ሕጊ ንዘለዉ እቶም ፕረዚዳንት ሃገር ምሕረት ይገብሩ።

1. ኣብ ኣየናይ ቤት ፍርዲ ኢዩ ነፃነት ዳይነት ዝረኣ? ነፃነት ዳይነት ዘይረኣየሉ ቤት ፍርዲኸ? ከመይ እዩ?
2. ኣየናይ ቤት ፍርዲ'ዩ ንስርዓት ዴሞክራሲን ምዕባል ሃገርን ጠቓሚ እዩ እትብልዎ?

4.3.2. ምርካብ ፍትሒ

- አሰራርሓ አካላት ፍትሒ ፍትሓዊ ንክኾን ኣብ ምግባር ከይዲ፣ ዜጋታት እንታይ ዓይነት ግደ ክፍፅሙ ይግባእ ትብሉ?

ፍትሒ ክኸበር ኣብ ምግባር ብቐንዲ ሓላፍነት መንግስቲ ከምዝኾነ ይፍለጥ። በዚ መዳይ መንግስቲ ሕግታት የውፅእ። አካላት ፍትሒ የመሓውር። ዘድልዩ ሰብ ሙያ ይምድብ። አሰራርሕኦም ይከታተል።

ኮይኑ ግና እዚ ኩሉ እንተተገበረውን አሰራርሓ ትካላት ፍትሒ ብንጡፍ ተሳትፎ ዜጋታት እንድሕር ዘይተሓገዙ ውፅኢታዊ ኣይኸውንን። «ዜጋታት ኣብ ከይዲ ምክባር ፍትሒ ዝህልዎም ተራ እንታይ እዩ?» ዝብል ሓሳብ ብዝግባእ ምምርማር የድሊ። ብሓፈሻ ዜጋታት ኣብ ከይዲ ምንጋስ ፍትሒ ካብ ዘወፍዩዎም ኣስተዋፅኦታት እዞም ዝስዕቡ ተጠቀስቲ እዮም።

ትክክለኛ ዓይነት ንምርካብ ምቅላስ፡-

ኩሎም ትካላት ንህዝቢ ከገልግሉ ዝምስርቱ ኣካላት እዮም። ስለዚ ዜጋታት ኣብ ዝኾነ እዋንን ቦታን ዘጋጥሞም ጥሕሰት ፍትሒ ብስቕታ ዘይምርኣይ፣ መሰል እንትገሃስ ንዕድልካ ወይ ፈጣሪ ምምራር ዘይኮነስ፣ መሰል ዝገሃስ ኣካል አሰራርሕኡ ንክስተኻኸልን ግህሰት መሰል ንክውገድን ምሙንት፣ ምቅላስ፣ ከይሰልከኻ ደጋጊምካ ብምሕታት ሰላማዊ ዕዕንቶ ምግባር የድሊ። ንኣብነት ጥሕሰት መሰል ዝፈፀመ ኣካልን ተግባራቱን ብመራኽቢ ሓፋሽ ክዝረብ ምግባር ጥፍኣተኛ ንክእረም ዘክእል መንገዲ እዩ።

ፍትሒ እንትንደል መሰል ብሕጊ ክኸበር ምግባር፡-

ብናይ ባዕልኻ ተበግሶ መሰልካ ክኸበር ዝግበር ፃዕሪ እንተ ዘይተዓዊቱ ዜጋታት ዝተኸልከልዎ ወይ ዝበፅሖም በደል ብጉልበት፣ ብገንዘብ፣ ብዘመድ፣ ንምሕላው ምፍታን የብሎምን። ዝተዛብዐ ፍትሒ ንምስትክኻል እቲ ዋኒን ንግቡእ ኣካል ፍትሒ ምፍላጥ፣ ጥርዓን ምቕራብ፣ ከምኡውን ናይ ይግበእኒ ፍትሓዊ ከይዲ አሰራርሓ ብኣግባቡ ምጥቃም እዩ ዘለዎም። ሕጋዊ መፍትሒ መእለሺ መንገዲ ኩሉ ግዘ ተመራፅን ውፅኢታውን ምጻኑ ምግንዛብ የድሊ።

መል መዲ 6

እዞም ዝሰዕቡ ሕቶታት መልሱ፡፡

1. ኣብ ዝተፈላለዩ ከባቢታት ንዘጋጥመኩም ጥሕሰት ሕጊ ክትወስድዎም እትክእሉ ስጉምታት ኣብርሁ፡፡
2. ኣብያተ ፍርዲ ካብ ዕዕንቶ ዝኾነ ይኹን ኣካል ነፃ ምዃናም ዘለዎ ረብሓ ዘርዝሩ፡፡
3. ነፃነት ዳይነት እንታይ ማለትዩ?

4.4. ማሕበራዊ ግልጋሎታት

4.4.1. ኣድላይነት ማሕበራዊ ግልጋሎታት

- ማሕበራዊ ግልጋሎታት ንህዝቢ እንታይ እንታይ ዓይነት ግልጋሎታት ይህቡ?

ማሕበረሰብ ሞሞናን ማሕበራዊ ትካላትን

ማሕበረሰብ ሞሞና ኣብ ዝተፈላለዩ እዋናት ኣብ ከባቢኦም ክህነፁ ንዝተፈተኑ ትካላት ውሃብቲ ማሕበራዊ ግልጋሎት እንተዕንቅፉ ፀኒሖም እዮም፡፡ እቶም ዝነበሩ'ውን እንተኾነ ግቡእ ግልጋሎት እናሃቡ ኣይነበሩን፡፡ እቲ ማሕበረሰብ «ቤት ትምህርቲ ደቅና ከባዕልግ እዩ፣ ባህልና ከመራስኽ እዩ» ብዝብል ንማሕበራዊ ግልጋሎት ልዑል ዕልኣት ነይሩዎም እዩ፡፡

«ዘበናዊ ሕክምና ዘርእና ንምጥፋእ ዝግበር ውዲት (ተንኮል) እዩ ኢሎም ይኣምኑ ነይሮም፡፡ ዕርግያታትን ካልኣት መሰረተ ልምዓትን እንተ ተዘርጊሖም መነባብሮ ይኹብር፣ ባህሊ ምድግጋፍን ፍቕርን ይጥፍእ እዩ» ይብሉ'ውን ነይሮም፡፡ ካብዞም ኣረኣኢያታት እዚኦም ዝተልዓለ እቲ ማሕበረሰብ ንነዊሕ ዓመታት ካብ ካልኣት ማሕበረ ሰባት ንደሕሪት ዝተረፉ እዮም ነይሮም፡፡

ድሕሪ ግዘ ግን ኣብ ካልኣት ከባብታት ብዝርከቡ ለውጥን ዕቤትን ክጣዓሱ ጀሚሮም፡፡ ካልኣት ጥዕነኦም ዝተሓለዉ፣ ደቆም እናተምሃሩ ኣብ ዝለዓለ ናይ ሓላፍነት ቦታታት እንትምደቡ፣ ንሳቶም ግና ብከቢድ ሕማም

እንትሳቸዩ፣ ደቆም ዘይተምሃሩን ኣብ ርቡሕ ናይ ሓላፍነት ቦታ ዘይምደቡን ምኃሮም እናሕፈሮም እዩ። ኣብ ከባቢኦም ግልጋሎታት ፅርጊያ፣ ማይ፣ መብራህቲ ወዘተ ዘይምንባሮም ካብ እዋን ናብ እዋን እናተሰመዖም እዩ። ሎሚ ደቂ ሞሞና ኣብ ዞም ጉዳያት እናተዛተዩ እዮም። እንታይ ንምግባር ኮን ሓሲቦም ይኾኑ?

መልመዲ 7

ብመሰረት እቲ ምንባብ ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ማሕበራዊ ግልጋሎታት ማሕበረሰብ ንምዕባይ ዘለዎም ረብሓ ዘርዝሩ።
2. ንምግፋሕ ማሕበራዊ ትካላት ፅንቅፋት ዝኾኑ ጉዳያት ዘርዝሩ።

ጥዕና፣ ትምህርቲ ውፅኢት ግብርናን ካልኦት ተመሳሳልቲ ግልጋሎታትን ዝህቡ ትካላት ማሕበራዊ ግልጋሎት ወሃብቲ ትካላት ተባሂሎም ይፅውዑ። እዞም ትካላት ብመንግስቲ ወይ ብሕብረተሰብ ዝህነፁ እንትኾኑ ብነፃ ወይ ብትሑት ክፍሊት ነቲ ሕብረተሰብ ዘገልግሉ እዮም። ማሕበራዊ ትካላት ንምዕባል ሕብረተሰብ መሰረታውን ኣገደስትን ጉዳያት ዘበርክቱ 'ዮም።

ንኣብነት ትምህርቲ ንዜጋታት ካብ መሃይምነትን ድሕረትን ብምንጋፍ መሳርሒ ምዕባል ዝኾነ ዝተምሃረ ዜጋ ንምፍራይ የክእል። ከምኡ'ውን ትካላት ሕክምና እኹል ብዝኾነ ደረጃ እንትጋፍሑ ጥዑይን ኣፈራይን ዜጋ ምህናፅ ይክኣል።

4.4.2. ማሕበራዊ ግልጋሎታት በዘይ ኣድልዎ ግልጋሎት ምሃቦም ዘለዎ ረብሓ

- ኣብ ከባቢኹም ዝርከቡ ማሕበራዊ ግልጋሎታት ነቲ ሕብረተሰብ ዝህብዎ ግልጋሎት በዘይ ኣዕድልዎ ድዩ?

መሰረታዊ መትከል ኣወሃህባ ግልጋሎት

ሕብረተሰብ ሞሞና ኣድላይነትን ረብሓን ማሕበራዊ ግልጋሎታት ብዝግባእ ተረዲኦም ትካላት ንምህናፅ ኣብ ዝተፈላለዩ ሓላፍነት ዝርከቡ ኣባላት እቲ ማሕበረሰብ ነቲ ሕብረተሰብ ናይ ምምሃርን ምእማንን ስራሕቲ እናሰርሑ እዮም። ብተወሳኺ ወን እዞም ማሕበራዊ ግልጋሎታት ዝምርሑሉ ሕግን ደንብን ኣዳልዮም እቲ ሕብረተሰብ ወን ክፈልጦም ገይሮም። ካብ መንጎ እቶም ደንብታት «እዞም ትካላት እቲ ሕብረተሰብ ብዘይ ዝኾነ ኣፈላላይ ብማዕረን በዘይ ኣድልዎን የተኣናግዱ» ዝብል ይርከቦም።

ምስዚ ብተወሳኺ ኣብ ቀዳማይ ዙር ዝህነፁ ትካላት ብዙሕ ህዝቢ ኣብ ዝሰፈረሉን መማእኸል ቦታን ክኾኑ ተወሲኑ። ቀስ ብቐስ ድማ እዞም ትካላት ኣብ ካልኦት ቦታታት ናይ ምብፃሕ ስራሕቲ ከም ዝሰርሑ ኣብ ስምምዕነት ተበፂሑ። ብግዝያውነት እውን ግቡእ ግልጋሎት ዝባፀሑሉ ሜላ ተሓንፂፁ። ኣብ መወዳእታ ቅልጡፍ መፍትሒ ዝጠልብ ሕቶ ተልዓለ። እዚ ወን ግልጋሎት ወሃብቲ ትካላት ናይ ምስራሕ ሓላፍነት ናይ መን እዩ? ዝብል ነይሩ።

መል መዲ 8

ስዒቦም ዘለዉ ሕቶታት መልሱ።

1. ካብቲ ልዕል ኢሉ ዝቐረበ ሓሳብ ፍትሓዊ ኣሰራርሓ ዝገልፁ ተግባራት ዘርዝሩ።
2. ካብ ኣድልዎ ዝፀረየ ኣሰራርሓ እንታይ ረብሓ ከም ዘለዎ ዘርዝሩ።
3. ማሕበራዊ ግልጋሎታት ብዘይኣድልዎ ንኸሉ ማዕረ ግልጋሎት ምሃቦም ዝህቦ ረብሓ ዘርዝሩ።

ዜጋታት ግቡእ ግልጋሎት ክረኽቡ ዝኽእሉ ኣብተን ትካላት ካብ ኣድልዎ ዝፀረየ ኣሰራርሓ እንትግስል እዮ። ካብ ኣድልዎ ዝፀረየ ኣወሃህባ ግልጋሎት መግለፂ ስርዓት ዲሞክራሲ ዝኾነ መሰል ማዕርነት የረጋግፅ። በዚ ወን ዋንነትን ተገዳስነት መንፈስ ዜጋታት የራጉድ። ካብ ኣድልዎ ዝፀረየ ኣሰራርሓ መንግስትን ህዝብን ብምቅርራብ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት የማዕብል።

4.4.3. ኣብ ምብጻሕ ማሕበራዊ ግልጋሎት ግደ መንግስትን ሕብረተሰብን

- ማሕበረዊ ግልጋሎት ኣብ ምብጻሕ ግደ መንግስትን ሕብረተሰብን እንታይ እዩ ትብሉ?

ዝሓበራያ ኣፃብዕትስ ኣርቃይ የፀምብዓ

ማሕበረሰብ ሞሞና ኣብ ምግፋሕ ማሕበራዊ ትካላት ሓላፍነት ናይ መን ክኾን ኣለዎ ኣብ ዝብል ሓሳብ ናብ ዘይምርድዳእ ምእታዎም ኣይተረፈን። ሓድሓዲኦም «ሓላፍነት ምግፋሕ እዞም ትካላት ናይ መንግስቲ ክኾውን ኣለዎ። መንግስቲ ክሳብ ሕዚ እዚ እዩ ዝበሃል ሰራሕቲ ስለ ዘይሰርሐ እቲ ሓላፍነት ክወስዶ ይግባእ» ዝብል ሓሳብ ኣለዎም።

ብካሊ እመዳይ ድማ «መንግስቲ ግልጋሎታት ናይ ምብጻሕ ልዑል ሓላፍነት ከምዘለዎ ይፈልጥ እዩ። እንተኾነ ግና ንሕናውን ብገንዘብ፣ ብጉልበትን ንዋትን ድጋፍ ኣብ ምግባር ንጡፍ ተሳትፎ ክንገብር ኣለና።» ዝብል ሓሳብ ድጋፍ ኣብዝሓ ረኺቡ። ነቲ ስራሕ ናይ መተኣኻኽቢ ፕሮግራማት ንምድላው ተስማዕም። ነዚ ዘተሓብር ኮሚቴውን ተመሓወረ። በዚውን ብናይ ሓባር ምትሕግጋዝን ምትሕብባርን ኣብ ውሽጢ ወ.ሑዳት ዓመታት በብክባቢኡ ኣብያተ ትምህርቲ፣ ክሊኒካት ተሃነፁ። ፅርጊያ፣ መስመራት መብራህትን ስልክን ተዘርግሑ። እቲ ሕብረተሰብውን ካብቶም ትካላት ግቡእ ግልጋሎታት ንምርካብ ክኣለ። ዝተመሓየሸ ህይወት ንምንባር ረብሓ ትካላት ማሕበራዊ ግልጋሎት ብዝግባእ ተረደእ።

መልመዲ 9

እዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ኣብቲ ምንባብ ካብ ዝተሓበሩ ክልተ ኣረኣጂያታት ኣየንኡ ትድግፉ? ንምንታይ?
2. ኣብ ህንፀት ማሕበራዊ ግልጋሎት ተሳትፎ ሕብረተሰብ ዘለዎ ረብሓ ዘርዝሩ።

ንምግፋሕ ማሕበራዊ ግልጋሎት ዝለዓለ ሓላፍነት ካብ ዘለዎም ኣካላት ቅድሚት ዝስራዕ መንግስቲ እዩ። መንግስቲ ንዋታውን መንፈሳውን ድሌት ዜጋታት ናይ ምምላእ ሓላፍነት ኣለዎ። ኮይኑ ግን መንግስቲ ብሕቲ እዚኦም ኩሎም ስራሕቲ ከጋፍሖን ክሃንፅን ኣይክእልን። ምንቅስቓስ መንግስቲ ብንጡፍ ተሳትፎ ሕብረተሰብ ክሕገዝ ኣለዎ። ስለዚ እቲ ሕብረተሰብ ኣብ ምግፋሕ ትካላት ብውልቀ ኮነ ብሓባር ብጉልበት፣ ብገንዘብ፣ ወዘተ... ደገፍ ናይ ምግባር ሓላፍነት ኣለዎ።

ዕዮ ጉጅለ

ኣብ ከባቢና ኣብ ዝረኣዩ ማሕበራዊ ግልጋሎታት ትዕዘብቲ ብምግባር ኣብዞም ዝስዕቡ ነጥብታት ንክፍልኹም ፀብዓብ ኣቕርቡ።

- ሀ. ኣድለይቲ እዮም እትብልዎም ትካላት ግልጋሎት፣
- ለ. ኣብቲ ስራሕ ክሳተፉ ዝክእሉ ኣካላት፣
- ሐ. ክፍፅምዎም ዝክእሉ ተግባራት፣

4.5. ግብሪ

- ግብሪ ኣብ ዕቤት ምጣነ ሃፍቲ ሃገር ዘበርክቶ ኣስተዋፅኦ እንታይ እዩ?

ፕሮግራም ምይይጥ ቤት ት/ቲ ሓየሎም ክለብ ስነ-ዜጋን ስነ-ምግባርን

ቤት ትምህርቲ ሓየሎም ክለብ ስነ-ዜጋን ስነ-ምግባርን ካብ ዝፍፅምዎም ተግባራት ኣብ ዙርያ ዝተፈላለዩ ርእስታት ምድላው ፕሮግራማት ምይይጥ እቲ ሓደ እዩ። ናይ ሎሚ ፕሮግራም ምይይጥ ኣብ ልምዓት ግብርና፣ ፌዴራል መንግስትን ክልላትን ኣብ ስልጣንን ክፍፍልን ግብሪ ይኸውን። ተምሃሮ ጾይ ክፍልን ማሕበረ ሰብ እቲ ቤት ትምህርትን ተሳተፍቲ እቲ ፕሮግራም ነይሮም። ኣብዞም ሓሳባት መብርሂ ክህቡ ብዝተዓደሙ ሓለፍትን ሰብ መያን መብርህታት ከምዝስዕብ ቀሪቦም፡-

«ግብርን ኢንቨስትመንትን ናይ ሓደ ሳንቲም ክልተ ገፅ» (ክፋል-ሓደ)

- «ግብር ኣብ ከይዲ ምግፋሕ ኢንቨስትመንት ዝለዓለ ኣስተዋፅኦ የበርክት፡፡ እዚውን መንግስቲ ካብ ግብር ብዝረኸቦ እቶት መሰረተ ልምዓት የስፋሕፍሕ እዩ፡፡ ማለትውን ፅርጊያታትን መብራህትን ይዝርግሑ፤ ድልድላት፤ ናይ ማይን መፈልፈሊ ሓይልን ወዘተ... ይሃንፅ፡፡ እዞም መሰረተ ልምዓታት ብዝተጋፍሑ መጠን ኩነታት ስለ ዝመቻቸውሎም ናይ ውሽጢ ዓዲ ኮኑ ናይ ወፃኢ ሰብ ሃፍቲ ኣብ ዝተፈላለዩ ስራሕቲ ኢንቨስትመንትታት ይዋፈሩ፡፡ ብካልእ መዳይ ኢንቨስትመንት እንትጋፋሑ፤ ፍልፍል ግብር ብኡ መጠን ይዓቢ፡፡ ስለዚ ግብርን ኢንቨስትመንትን ተደጋገፍቲ ስራሕቲ እዮም ማለትዮ፡፡»

መልመዲ 10

ኣብ ዞምዝስዕቡ ሕቶታት ተመያየጡ፡፡

1. ምግፋሕ ኢንቨስትመንት ንምዕባል ግብር እንታይ ረብሓ ኣለዎ?
2. ምግፋሕ ኢንቨስትመንት ንምዕባል ሃገር እንታይ ረብሓ ኣለዎ?

«ግብር ኣብ ክልላት ፍትሓዊ ዕቤት ዘለዎ ብፅሒት» ክፍል ክልተ፡-

ኣብ መሰረት ኣመሓወራ ፌዴራላዊ መንግስቲ ክልላት ዘለዎን መጠን ሃፍትን ፍልፍል ግብርን፤ ተመሳሳልቲ ዘይክኾኑ ይኸእሉ፡፡ እንተኾነ ግና ኩሎም ኣብ ሓደ ብናይ ሓባር ሕገ መንግስቲ ዝመሓደሩ ኣካላት እዮም፡፡ ልዕሊ ኹሉ ኣብ ኩሎም ክልላት ዝነብሩ ህዝብታት ዜጋታት ሓደ ሃገር እዮም፡፡

ዜጋታት ድማ ኣብ ሃገሮም ዝርከቡ ሃፍትታት ፍትሓዊ ብዝኾነ መንገዲ ናይ ምጥቃም ወይ ናይ ምክፋል መሰል ኣለዎም፡፡ ኣብ ሞንጎ ክልላት ዝረእ ኣፈላላይ ብመጠን እቶት ግብር ጥራሕ ዘይኮነስ ብደረጃ ልምዓትውን እዩ፡፡ ብፍላይ ካብ ማእኸል ሃገር ኣዝዮም ርሒቓም ዝርከቡ ከባብታት ዘለዉዎም ፀገማት ኣዚዮም ሱር ዝሰደዱን ዝተጋደዱን እዮም፡፡ ስለዚ ብደረጃ ሃገር ዝተመጣጠነ ዕቤት ንምፍጣር ፍትሓዊ ብዝኾነ መልክዑ ግብር ንክልላት ምክፍፋል ግቡእ እዩ፡፡

በዚ መሰረት ብዙሕ እቶት ግብር ዘለዎም ክልላት ትሑት ፍልፍል እቶት

ንዘለዎም ምክፍፋል ዘኸኸል ኣሰራርሓ ተግባራዊ ምግባር መፍለይ ባህሪ ስርዓት ፌዴራላዊ መንግስቲ እዩ። እዚ ኣሰራርሓ ኣብ ሞንጎ ክልላት ባህሊ ምትሕልላይን ምትሕግጋዝን ብምድንፋዕ ብደረጃ ሃገር ዝተመጣጠነ ዕቤት ንምፍጣር የኸኸል።

ዕዮ ጉጅለ

ኣብ ላዕሊ ዝተገለፀ ፍትሓዊ ኣጠቓቕማ ግብሪ መሰረት ብምግባር ኣብ ዝስዕብ ጉዳይ ተመያየጡ።

ኣብ ሸውዓተ ክልላት ዝተኸፋፈለ ፌዴራላዊ ሃገር ስርዓት ኣተኣኻኸባ ግብሪ ዝስዕብ መልክዕ ነይሩዎ። ክልተ ክልላት ፌዴራል መንግስቲ ካብ ካልኦት ክልላት ካብ ዝእክብ እቶት ብማእኸላይ ብር ክልተ ሚኢቲ ሚሊዮን ንክልተ ክልላት ዓመታዊ ሓገዝ ይገብረሎም። ማእኸላይ መንግስቲ ካብ ነፍስ ወከፍ ሰለስተ ክልላት ብር ሓደ ቢሊዮን ብብዓመቲ ግብሪ ይእክብ። ካልኦት ክልተ ክልላት ድማ ዓርሶም ዝኸኣሉን ምንም ዓይነት ሓገዝ ዘይግበረሎምን እዮም። ካብኦም ተሪፉ ንማእኸላይ መንግስቲ ዝህብዎ ግን የለን። ሓልሐሊፉ እዚ ኩነታት ግብሪ ኣተኣኻኸባን ኣከፋፍላን ቅርታን ባእስን እንትፈጥር ይሰትውዓል።

ኣፈላላይ ዝለዓሉ ሓሳባት ዝስዕብ ትሕዝቶ ነይሩዎም። ሰለስቲኦም ክልላት ኣብ ክልልና ዝእክብ እቶት ንዓና ረብሓ ጥራሕ ምውዓል ኣለዎ ዝብል ኣተሓሳስባ የሰጉሙ። ዓርሶም ዝኸኣሉ ክልተ ክልላት ድማ ሸሕጌ ዓርሶና ዝኸኣልና እንተኾና ንካልኦት ዝግበረሎም ንዓናውን ፌዴራል መንግስቲ ሓገዝ ክገብረልና ይግባእ ይብሉ። ማእኸላይ መንግስቲ እንኸተሎ ዘለና ኣሰራርሓ ትኸክል'ዩ ኢሉ ይአምን።

መል መዲ 11

ልዕል ኢሉ ዝቐረበ ጉዳይ መሰረት ብምግባር ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ልዕል ኢሎም ካብ ዝሰፈሩ ሰለስተ ሓሳባት ብኣየንኡ ትስማዕምዎ? ንምንታይ? ምኸንያትኩም ዘርዝሩ።
2. እቲ ትኸክለኛ ሓሳብ ኣብቲ ሕብረተሰብ ንምስራፅ እንታይ ዓይነት ስራሕቲ እንተዝሰርሑ ይሕሽ ትብሉ? ዘርዝሩዎም።

«ዓይነታት እቶት ፌዴራልን ክልላትን» ክፋል-ሰለስተ:-

ቀንዲ መፍለዩ ምምሕዳር ፌዴራላዊ መንግስቲ ስልጣን ኣብ ፌዴራል መንግስትን ክልላትን ዝተኸፋፈለ ምዃኑ እዩ። ብመሰረት እዚ ክፍፍል ስልጣን ክልቲኦም ኣካላት ግብሪ ዝእክቡሎም ክባቢታት ተፈልዮም ይዝርዘሩ። ክልቲኦም ኣካላት ቡብ ወገኖም ዝተወሃቡዎም ናይ ግብሪ ክባቢታት ከምዘለዉ ኩሎም ዝካፈልዎም ናይ ሓባር ዓይነታት ግብሪ'ውን ኣለዉ። እዞም ብሓባር ዝእክቡ ዓይነታት ግብሪ ናይ ሓባር እቶታት ብዝብል ይፍለጡ።

ብመሰረት እዚ ፌዴራልን ክልላትን ቡብ ውልቁምን/ብተናፀልን/ ብሓባርን ዝተወሃቦም ዓይነት እቶት ኣብ ውሽጢ ሕገ መንግስቲ ብዝስዕብ መልክዑ ተዘርዘሩ ተቐጫጡ እዮ።

ቀንዲ ፍልፍል እቶት ፌዴራል መንግስቲ / ዓንቀፅ 96/	ቀንዲ ፍልፍል እቶት ክልል ምምሕዳራት /ዓንቀፅ 97/	ቀንዲ ፍልፍል እቶት ግብሪ ክልልን ፌዴራልን ሓባር / ዓንቀፅ 98/
• ካብ ሃገር ንዝወፁን ናብ ሃገር ንዝኣትውን ኣቐሑ ዝምደብ ቐረፅ፣ ግብሪ • ካብ ቁፃር ሰራሕተኛታት ፌዴራል መንግስትን ዓለም ለኽ ውዳብታትን ዝእክብ ግብሪ ስራሕ፣ • ብዋንነት ፌዴራል መንግስቲ ካብ ዝመሓደሩ ትካላት እቶት፣ ትርፌ ተወሳኺ እሴት ታክስን ኤክሳይዝ ቐረፅን፣ • ካብ ብሄራዊ ሎቶሪን ካሊኦ ፊተን ዕድል እቶታት ዝእክብ ቐረፅ፣ • ካብግልጋሎት መሳጻዚያታት ነፈርቲ፣ ባቡር ዝኸከብ ቐረፅ ወዘተ...	• ካብ ተቆፀርቲ ስራሕተኛታት ክልል ዝእክብ • ኣብ ጥቕሚ ካብ ዘሎ መሬት ዝእክብ፣ • ኣብ ክልል ካብ ዝርኽቡ ውልቀ ነጋዶ • ኣብ ክልል ምምሕዳር ኣብ ውልቀ ዋንነት ካብ ዘለዉ ኣባይትንካልኦት ንብረታትን፣ • ኣብ ዋንነት ክልል ምምሕዳር ካብ ዝርከቡ ትካላት ልምዓት፣ • ኣብ ክልል ካብ ዘለዉ መሳጻዚያ፣ ማይ፣ ወዘተ ካብ ዝምደብ ግብሪ • ብኣካላት ምምሕዳር ክልል ካብ ዝወሃቡ ግልጋሎትን ፍቓድን ዝርከብ ክፍሊት	• ፌዴራል መንግስትን ክልላትን ብሓባር ካብ ዘጣየሹዎም ትካላት ልምዓት ዝእክብ፣ • ካብ ውልቀ ትካላት ትርፌ ንግዲ ካብ ሰብ ኣክሲዮንን ትርፌ ብፅሒት ዝእክብ ግብሪ፣ • ካብላዕለዎት ስራሕቲ ማዕድናትን ካብ ካልኦት ፔትሮሊየምን ጋዝን ግብሪ፣ • ካብሮያሊት ክፍሊታት ዝእክብ

ዕዮ ጉጅለ

ኣብ ከባቢኹም ናብ ዝርከቡ ኣብያተ ዕዮ ግብሪ ኣከብቲ ብምኻድ፤

ሀ. ቐንዲ ዓይነታት ግብርን ዝእከበሎም መንገድታትን

ለ. ኣብ ከይዲ ኣተኣኻኽባ ግብሪ ዘጋጥሙ ፀገማትን

ሐ. ዝእከብ ግብሪ ንምንታይ ተግባር ከምዝውዕል ብምሕታት ፀብፃብ ኣኞርቡ፡፡

መጠቓለሊ

ኣብ ሕብረተሰብን ሃገርን ዝለዓለ ጉድኣት ካብ ዘብዕሉ ጉዳያት ኣድላዊ ኣሰራርሓ ብቐዳምነት ዝስራዕ እዩ፡፡ ኣድልዎ ዝተፈላለዩ ፀገማት የስዕብ እዩ፡፡ ንኣብነት ህንፃት ስርዓት ዲሞክራሲ የዕንቅፍ፡፡ ዜጋታት ካብኦም ዝሕሎ ሓላፍነት ብግቡእ ደረጃ ከይዋዕኡ ይገብር፡፡ ስለዚ ኣብ ዝኾነ ይኹን ኩነታት ዝፍፀሙ ኣድላዊ ኣሰራርሓታት ኣስጢምካ ምክልኻልን ምቅዋምን የድሊ፡፡ ዝተፈላለዩ ኣድላዊ ተግባራት ንምክልኻል በዓል ስልጣን ኮነ ካሊእ ዜጋ ንሕጊ ተገዛኢ ምኃን፤ ሕጊ ዘኽብርን ክኽበር ዝገብርን፤ ንኹሉ ብማዕርነት ዘተኣናግድን ብስርሖውን ቅነዕን ዝእመንን ክኾን ይግባእ፡፡

ፍትሓዊነት ክዓስል ካብ ዝገብሩ ትካላት ፍትሒ ኣብያተ ፍርዲ ብቐዳምነት ተጠቀስቲ እዮም፡፡ እዞም ኣካላት ካብ ዝኾነ ዕዕንቶ ነፃ ብምኃን ነፃነት ዳይነቶም ክኸበረሎም ይግባእ፡፡ ኣብ ልዕሊ እዚ ኣካላት ፍትሒ ንሕጊ መሰረት ዝገበረ ውሳኔ ዝህቡ፤ ካብ ወገናውነትን ኣድልዎን ዝፀረዩ ኣሰራርሓታት ዝኸተሉ ምኃን ኣለዎም፡፡ ብካሊእ መዳይ ዜጋታት ኣብ ምክልኻል ኣድልዎ ዝለዓለ ብዕሒት ኣለዎም፡፡ ዜጋታት ትኸክለኛ ዳይነት ንምርካብ ብውልቆም ምዕዓር፤ እዚ ከይተዓወተ እንትተርፍ ድማ መሰሎም ብሕጊ ጥራሕ ክኸበር ምግባር ከም ዘለዎም ብዕሊ ክግንዘቡዎ ይግባእ፡፡

ትካላት ማሕበራዊ ግልጋሎት ህይወት ዜጋታት ዝተመሓየሸ ክኾን ንምግባር ኣድለይቲ እዮም፡፡ ካብዚ ብምብጋስ ካብ ኣድልዎ ዝፀረየ ግልጋሎት ምብፃሕ ኣለዎም፡፡ ትካላት ናይ ምስፍሕፋሕ ጉዳይ ናይ መንግስቲ ሓላፍነት ጥራሕ ኮይኑ ክረእስ የብሉን፡፡ ብተወሳኺ ዜጋታት ማሕበራዊ ትካላት ኣብ ምስፍሕፋሕ ዝግበር ምንቅስቓስ ዝለዓለ ደገፍ ምውፋይ ኣለዎም፡፡ ግብሪ ኣብ ምስፍሕፋሕ

ኢንቨስትመንትን ምዕባሊ ክልላት ፍትሓዊ ኣብ ምግባርን ዘሎዎ ኣስተዋዕኦ ልዑል እዩ።

ስለዚ ካብ ግብሪ ዝእከብ እቶት ፍትሓዊ ብዝኾነ መንገዲ ንኹሎም ክልላት ምክፍፋል ዘኸእል ስርዓት ምዝርጋሕ ካብ ሓደ ብፌዴራላዊ ስርዓት ዝመሓደር ሃገር ዝሕሎ ኣሰራርሓ እዩ። ኣብ ሞንጎ መንግስታት ፌዴራልን ክልልን ዝግበር ኣሰራርሓ ግብሪ ምእካብን ምክፍፋልን ብሃብ ተረኽቦ ዝኾን ዘይኮነስ ሕጊ ዝተኸተለን ሕገመንግስቲ መሰረት ዝገበረን እዩ። ዜሩ ዜሩ ግና ዜጋታት ኩለ መዳያዊ ረብሓ ግብሪ ብግቡእ ተረዲኦም ግብሪ ብእዋኑ ምኸፋልን ኣብ ከይዲ ኣታኣኻኸባ ግብሪ ግቡእ ምትሕብባር ምግባርን ግቡእ ኣለዎም።

ኣገደስቲ ቃላት

ታክስ:- ብመንግስቲ ዝእከብ ዝኾነ ዓይነት ግብሪ።

ተወሳኺ እሴት ታክስ:- ካብ ዉሱናት ምንቅስቓስ ንግዲ፤ ካብ ምኡቲ ዓሰርተ ሓሙሽተ ንመንግስቲ ዝክፈል ተወሳኺ ክፍሊት።

ቐረፅ:- ቡብ ዕለቲ ካብ ዝግበሩ ዝውውር ወይ ልውውጥ ንግዲ ብመንግስቲ ዝእከብ እቶት።

ፀጋ (እሴት):- መለክዲ ባህሪያት ጌጋታትን ሓቂታትን ወይ መለኻኸታታትን።

መትከል:- ስርዓት ኣሰራርሓ።

መጠቓለሊ ሕቶታት

- I. ሰዲቦም ዘለዉ ምሉእ ሓሳባት ብምንባብ ሓቂ ንዝኾነ «ሓቂ» ጌጋ ንዝኾነ «ጌጋ» ብምባል መልሲ ኣቐምጡ፡፡
 1. ኣሰራርሓታት ኣድልዎ ምክልኻል እምበር ምሉእ ብምሉእ ምውጋድ ኣይከኣልን፡፡
 2. ሓድሓደ ግዜ ኣሰራርሓታት ኣድልዎ ንምውጋድ ሓይሊ ምጥቃም ግቡእ እዩ፡፡
 3. ሓልሓሊፉ ዝፍፀሙ ግድፈታት ፍትሒ ንምጥንኻር ዲሞክራሲን ልምዓትን ኣስተዋፅኦ ይገብሩ እዮም፡፡
 4. ኣብ ምግፋሕ ማሕበራዊ ትካላት ተሳትፎ ሕብረተሰብ ኣድላዩ ዝኸውን መንግስቲ ምስራሕ እንተዘይክኢሉ እዩ፡፡
 5. ግብሪ ኣብ መንጎ ክልላት ዘሎ ከይዲ ዕቤት ኣብ ምቅርራብ ረብሕኡ ልዑል እዩ፡፡
- II. ኣብ ትሕቲ «ሀ» ንዝተዘርዘሩ ዝሰማዕምዎ ኣብ ትሕቲ «ለ» ካብ ዝተቐመጡ ብምምራፅ ኣዛምዱ፡፡

«ሀ»

«ለ»

1. ብክልላትን ፌዴራል መንግስትን ዝእከቡ ግብርታት
2. ኣብ ሞንጎ ክልላት ዝተመጣጠነ ምዕባለ ዝሃንፅ
3. ኣድልዎ ንምውጋድ ዜጋታት ክወስድዎ ዘለዎም ስጉምቲ
4. ማሕበራዊ ትካላት
5. ካብ ዝኾነ ይኹን ኣካል ዕዕንቶ ነፃ ክኸውን ዘለዎ

- ሀ. ቤት ትምህርቲ
- ለ. ናይ ሓባር እቶት
- ሐ. ምክባር ሕጊ
- መ. ፍትሓዊ ክፍፋል ግብሪ
- ረ. ቤት ፍርዲ

III. እዞም ዝሰዕቡ ክፍቲ ቦታታት ብትኽክለኛ ቃል ወይ ሓረግ መልኡ፡፡

1. ኣብ ኣመሓወራ ፌዴራል መንግስቲ ኣከፋፍላ ግብሪ ኣብ ሞንጎ _____ ን _____ ን ዝፍፀም እዩ፡፡
2. መሰረታዊ መትከላት ኣሰራርሓ ቤት ፍርዲ _____ ን _____ ን እዮም፡፡
3. ጤጋታት ብታሕተዎት ኣብያተ ፍርዲ ንዝተወሃቡ ውሳኔታት ብምቅዋም ናብ ላዕለዎት ኣብያተ ፍርዲ ዘቐርቡሉ ስርዓት _____ ብዝብል ይፍለጥ፡፡

IV. ነዞም ዝሰዕቡ ሕቶታት ካብ ዝቐረቡ መማረፅታት እቲ ትኽክለኛ መልሲ ምረፁ፡፡

1. ካብዞም ዝሰዕቡ ሓዲኡ መወገዲ መንገዲ ኣሰራርሓታት ኣድልዎ ኣይኮነን፡፡
 - ሀ. ብሕጊ ምጥቃም
 - ለ. ንዝበዕሐካ በደል ብስቕታ ምሕላፍ
 - ሐ. ክሲ ምቕራብ
 - መ. «ሀንጎሉን» መልስታት እዮም፡፡
2. ኣካላት ፍትሒ ክኸተሉዎ ዘለዎም መትከል
 - ሀ. ብናይ ዓርስኻ ድሌትን ስምዒትን ክትምራሕ ምኽኣል
 - ለ. ካብ ወገናውነት ነፃ ምኃን
 - ሐ. መምርሕታት ተግባራዊ ምግባር
 - መ. ኩሎም መልሲ እዮም፡፡
3. ካብ ካልኦት ብዝበለፀ ኣሰራርሓ ኣድልዎ ናይ ምክልኻል ሓላፍነት ዘለዎ ኣየንኡ እዩ?
 - ሀ. መንግስቲ
 - ለ. ትካላት ሃይማኖት
 - ሐ. ማሕበራት ሲቪክ
 - መ. ማሕበራት

4. ማሕበራዊ ትካላት

ሀ. ንምዕባለ ሕብረተሰብ ኣድለይቲ እዮም፤

ለ. ካብ ኣድልዎ ዝፀረዩ ኣሰራርሓ ክኸተሉ ይግባእ

ሐ. ኣብ መንግስቲ ጥራሕ ይሰርሑ

መ. «ሁንሉን» መልሲ እዮም፡፡

5. ውፅኢት ኣሰራርሓ ኣድላውነት ዘይኮነ ኣየናይ እዩ?

ሀ. ምዝሓል ስምዒት ተበግሶ፤

ለ. ምድኻም ስርዓት ዴሞክራሲ

ሐ. ፍትሒ ክኸበር ምግባር

መ. ኩሎም መልሲ እዮም፡፡

V. ንዘም ዝስዕቡ ሕቶታት ኣጻር መልሲ ሃቡ

1. ካብዘም ዝስዕቡ ኣዲኡ ብምምራፅ ምጉዳል ፍትሓውነት ክብፅሑ ዝኸእል ጉድኣት ዘርዝሩ፡፡

1. ኣድላውነት

2. ወገናውነት

2. ግብሪ ንሃገር ልምዓትን ንክልላት ፍትሓዊ ምዕባለን ዘለዎ ረብሓ ዘርዝሩ፡፡